

การออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา

Designing and creating murals painting with applied laikam of identity for the inheritance of lanna art

อำนาจ ชัดวิชัย

พระอริวัฒน์ ธรรมวัฒน์ศิริ

Amnat Khadvichai

Phra Athiwat Thammawatsiri

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author E-mail: kingkong_emmi@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา 2) เพื่อออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรม ฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา 3) เพื่อจัดกิจกรรมถ่ายทอด องค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนา เพื่อส่งเสริมเป็นแหล่ง เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในล้านนา เป็นการวิจัยและพัฒนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) งานลายคำหรืองานลวดลายปิดทองถือเป็นหนึ่งในเทคนิคที่ สำคัญในงานศิลปะของไทยที่มีการสืบทอดกันมา มีวิวัฒนาการตั้งแต่สมัยอยุธยา ช่วงราวพุทธ ศตวรรษที่ 22-23 เป็นช่วงที่งานศิลปะลายรดน้ำและงานลงรักปิดทองเจริญรุ่งเรืองที่สุด ลายคำ คือ งานศิลปะลงรักปิดทองเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยทางล้านนาจะนิยมลงรักเป็นพื้นสีแดงชาด แตก ต่างจากงานลงรักปิดทองของภาคอื่น ๆ 2) ปัจจุบันงานลายคำมีการพัฒนาต่อยอดได้รับอิทธิพล และเทคนิควิธีการจากงานศิลปกรรมลายคำล้านนาในอดีต เรียกว่า ลายคำ น้ำแต้ม เป็นวิธีการ หนึ่งในที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่จากการทดลอง แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ด้วยการใช้วัสดุในปัจจุบันที่ หาได้ง่ายขึ้นจึงพัฒนามาเป็นลายคำประยุกต์ 3) การจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้ มีดังนี้ (1) กิจกรรมการเรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนา (2) จัดเวทีถ่ายทอดองค์ ความรู้สู่ชุมชนและภาคีเครือข่าย (3) การเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อออนไลน์

คำสำคัญ: ลายคำ, การออกแบบและสร้างสรรค์, ศิลปะล้านนา

Abstract

This research article There are 3 objectives: 1) To study the history of the identity of Lai Kham Applied in Lanna art. 2) To design and create murals of the Identity of Lai Kham Applied. For the inheritance of Lanna art. 3) To organize activities to transfer knowledge and the process of creating Lanna applied designs. To promote it as a source of learning about arts and culture in Lanna. It is research and development.

The research results found that; 1) Lai Kham work or gold leaf pattern work is one of the important techniques in Thai art that has been passed down through generations. It has evolved since the Ayutthaya period. Around the 22nd and 23rd Buddhist centuries, this was the time when the art of Lai Rod Nam and lacquer and gold leaf art flourished the most And Lai Kham is a work of art lacquered and gilded into various patterns. In Lanna, it is popular to use lacquer as a vermilion red background. It is different from the lacquer and gold work of other regions. 2) Nowadays, Lai Kham work has developed further, influenced by techniques and methods from Lanna Lai Kham art in the past, called Lai Kham Nam Taem. It is a method that has been created from experimentation, problem solving, and creativity. Using materials that are now more readily available, it has evolved into applied patterns. 3) Organizing activities to transfer knowledge as follows: (1) Activities to learn the process of creating Lanna applied patterns (2) Organizing a forum to transfer knowledge to the community and network partners (3) Dissemination of knowledge Know through online media.

Keywords: Laikam, Designing and creating, Lanna art

บทนำ

“ลายคำล้านนา” ศิลปะแห่งความศรัทธา ภูมิปัญญางานช่างของล้านนาแสดงถึงความศรัทธาที่บรรพชนสล่าล้านนาสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการปิดทองลวดลายประดับสถาปัตยกรรมอาคารทางศาสนา เพื่อความงามอันทรงคุณค่าและแก้ปัญหาในเชิงช่าง คือ การลดความแข็งกระด้างของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม เส้นตรง เส้นนอน และลักษณะของรูปทรงเลขาคณิตต่าง ๆ ให้เกิดความนุ่มนวลลึงเมื่องด้วยแสงที่กระทบกับลวดลายค่าประดับตกแต่ง อีกนัยหนึ่งเพื่อสร้างความศรัทธาปสาทะ ให้เกิดขึ้นเมื่อเข้ามาในพระวิหาร อุโบสถ ศาสนสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แสงแห่งเทียนบูชาพลีไหวะกระทบองค์พระพุทธรูปและลวดลายค่าที่ประดับตกแต่งภายใน ควันธูปคลุ้งทั่วบริเวณเปรียบเสมือนดินแดนแห่งสภาวะทิพย์สร้างบรรยากาศให้รู้สึกถึงความศรัทธาเกิดความสุขสงบในจิตใจ เป็นความงดงามที่มาจากจิตใจอันบริสุทธิ์ ที่ปรากฏตามศาสนสถานของล้านนาทั่วไป และลายค่ายังใช้ประดับตกแต่งเครื่องสักการะต่างๆ ของล้านนา เช่น สัตตภัณฑ์ หีตธัมม์หรือตู้พระไตรปิฎกและประทับธรรมคัมภีร์ที่ใช้ประทับด้านบนและด้านล่างของใบลานจดจรรววรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น การปิดทองคำเปลวบนลวดลายที่มีความสำคัญเพื่อต้องการสร้างจุดเด่นเน้นความสำคัญของลวดลายและแผ่นนัยยะสำคัญเพื่อแสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรืองหรือแสดงสัญลักษณ์ของความศรัทธาในพุทธศาสนา ทองคำเปลวกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกิดคู่กันมาอย่างยาวนานใช้ในการประดับตกแต่งลวดลายด้วยการปิดทองอาคารสถาปัตยกรรมทางศาสนา เครื่องสักการะแห่งความศรัทธาและยังใช้ตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมของสถาบันกษัตริย์อีกด้วย ปรากฏในดินแดนประเทศกลุ่มแม่น้ำโขงในหลายประเทศ คือ เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า เมืองสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศกัมพูชา ประเทศเวียดนาม และในประเทศไทยเป็นต้น ดังหลักฐานปรากฏในวัดวาอารามและในวังหรือหอคำต่าง ๆ (ลิขิต มาแก้ว, 2558)

ลายคำนั้นได้มีวิวัฒนาการและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยนับเริ่มต้นได้ตั้งแต่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 คำว่า “ลายคำ” ในความหมายของศิลปกรรมล้านนา คือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งอาคารสถานที่ด้วยทองคำเปลว (สุรพล ดำริห์กุล, 2544) มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดงหรือดำ “ลายคำ” งานศิลปกรรมลายค่าเหล่านี้จะประดับอยู่ในพื้นที่สำคัญต่าง ๆ ของวิหาร เช่น ในบริเวณตัวไม้โครงสร้างเครื่องบนของวิหารหรือที่เรียกว่า ซ่อม้าตั้งใหม่ เสาวิหาร ตลอดจนผนังภายในวิหารและแผงไม้คอสอง

อย่างเป็นระเบียบสอดคล้องกันอันเป็นความงามที่ให้ความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธาและความสุขสงบ นับเป็นแบบแผนของงานศิลปกรรมล้านนาอย่างหนึ่งที่พบอยู่เสมอ งานศิลปะลายคำจึงแสดงออกถึงศรัทธาของความรู้สึกของจิตใจและสื่อแสดงเจตนาวัตถุประสงค์ แนวความคิด ภาระเป็นการแทนคำสื่อสารออกมาเป็นรูปแบบ เทคนิควิธีการที่มีสัญลักษณ์แนวทางที่เป็นรูปธรรม (รูปแต้ม- ชูปแต้ม) ก็เป็นสื่อสัญลักษณ์โดยรูปแบบเทคนิควิธีการในกระบวนการของศิลปะในพื้นที่ถิ่นล้านนา ที่มีหลักคิดสปีริตจินตนาการ แนวความคิดที่มีวิธีการพัฒนาแนวทางที่สืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน จนเป็นวิถีดองค์ความรู้ทางการสร้างสรรค์ที่สำคัญส่วนหนึ่ง กับการค้นคว้าพัฒนาหลักความเชื่อความศรัทธา หลักคิด ความบันเทิง การค้นคว้า การพัฒนา การสร้างองค์ความรู้ของการสร้างสรรค์ศิลปกรรม (ลายคำน้ำแต้ม) จนเป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์กับวงการการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมอันมีคุณค่าทางสังคมและชาติสืบไป (ลิปิกร มาแก้ว, 2558)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางและรูปแบบการออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ให้เป็นศิลปะล้านนาแบบร่วมสมัย และจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาให้กับประชาชน รวมไปถึงสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ และการเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่สาธารณชน เพื่อพัฒนาให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมเชิงประจักษ์บนความนิยมของโลก ด้วยการเรียนรู้จริง ทำได้จริง

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา
2. เพื่อออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา
3. เพื่อจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนา เพื่อส่งเสริมเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในล้านนา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development (R&D)) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative

Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 รูปหรือคน ประกอบด้วยนักวิชาการศิลปกรรมล้านนาในพื้นที่การวิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปิน นายช่าง หรือสล่า และศิลปินที่ทำงานร่วมด้วยในพื้นที่วิจัย เพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ (1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) และ (2) แบบบันทึกประเด็นการสนทนา (Focus Group Discussion Recording Form) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึก บันทึกภาพ บันทึกเสียง บันทึกวิดีโอ วิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis)

2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการสำรวจความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนา เพื่อส่งเสริมเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในล้านนาในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำพูน ณ หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เดือนมีนาคม 2567 จำนวน 7 วัน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 300 รูปหรือคน ใช้แบบประเมินผลที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองเป็นเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล และทำการวิเคราะห์ข้อมูล

3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ ณ ศาสนสถานของวัดพระพุทธบาทสี่รอย อ.แม่อิง จ.เชียงใหม่ บริเวณด้านหน้าพระพุทธรูปประธาน (บางส่วน) และการสร้างนวัตกรรมด้านศิลปกรรม (Innovative artist) ที่นำงานจิตรกรรมสร้างสรรค์สู่งานสถาปัตยกรรมเพื่อการใช้สอยที่มีประโยชน์กับสังคมยุคใหม่ และเป็นการสืบทอดศิลปะล้านนาด้วยเช่นกัน

ผลการวิจัย

จากการวิจัย การออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา จากการศึกษวิจัยพบว่า งานศิลปกรรมลายคำปรากฏขึ้นในอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ครั้งใดยังไม่มีหลักฐานที่บ่งชี้ได้แน่ชัด แต่จากการศึกษาค้นคว้าของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี มีความเห็นที่กล่าวถึงประวัติงานช่างรักไทยว่า งานช่างรัก (Lacquer work) ของไทยนั้นเดิมมี

แหล่งกำเนิดอยู่ในประเทศจีนซึ่งมีหลักฐานเก่าสุดเป็นงานหัตถกรรมโบราณที่มีอายุราว 700 ปีก่อนคริสตกาล ที่มีความนิยมสูงในสมัยราชวงศ์ฮั่น คนจีนรู้จักทำเครื่องรัก (Lacquer ware) อย่างแพร่หลายก่อนชาติอื่น ๆ มากกว่า 3,000 ปีมาแล้วได้พบหลักฐานชิ้นส่วนของเครื่องรักในหลุมฝังศพที่ฝังไว้เมื่อหลายพันปีมาแล้วและยังมีการทำติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

งานลายคำ หรืองานลวดลายปิดทองถือเป็นหนึ่งในเทคนิคที่สำคัญในงานศิลปกรรมของไทย ที่มีการสืบทอดกันมายาวนาน จัดอยู่ในประเภทงานช่างสิบหมู่ ที่มีวิวัฒนาการตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยา ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 ซึ่งเป็นช่วงที่งานศิลปะลายรดน้ำและงานลงรักปิดทองเจริญรุ่งเรืองที่สุด ลายคำ คือ งานศิลปะลงรักปิดทองเป็นลวดลายต่าง ๆ โดยทางล้ามนานจะนิยมลงรักเป็นพื้นสีแดงชาด แตกต่างจากงานลงรักปิดทองของภาคอื่น ๆ ที่นิยมใช้รักดำ วัดทางล้ามนานิยมแต่งด้วยลายคำตามส่วนต่าง ๆ ของอาคาร เช่น ผนัง เสา คาน และคอสอง เป็นต้น ทำให้ศาสนสถานดูงดงามแล้งเมื่องด้วยสีทองของลวดลาย การลงรักปิดทองประดับศาสนสถานและศิลปวัตถุของล้ามนาน ถือเป็นงานจิตรกรรมประเภทหนึ่ง บางครั้งเรียกว่า จิตรกรรมลายคำ หรือลายทอง เป็นเทคนิคการทำลวดลายลงรักปิดทองบนพื้นชาด (สีแดง) หรือ “ปิดทองล่องชาด” ประเภทของลวดลายพื้นฐานที่ปรากฏในกรอบ ลักษณะตัวเดียว ซ้อนทับ หรือวางต่อเนื่อง

ลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์ของล้ามนาน คือ เป็นงานปิดทองลายฉลุบนพื้นชาด โดยการทำพื้นหรือโครงของลวดลายก่อน จากนั้นใช้เทคนิคการขีดเส้นด้วยมืออย่างอิสระให้เป็นรายละเอียดของลวดลายหรือภาพลายเส้นบนพื้นชาดที่ปิดทอง ทำให้เกิดเป็นภาพหรือเส้นลวดลายสีเข้มหรือสีแดงชาดบนพื้นสีทอง ทำให้ลายคำของล้ามนานมีรายละเอียดและเป็นภาพที่มีมิติ เทคนิคการทำลวดลายหรือขีดเส้นนี้จะคล้ายคลึงกับการทำลวดลายบนผิวภาชนะเครื่องเงินของล้ามนานที่เรียกว่า “ฮายดอก” หรือ “ฮายลาย” นอกจากนั้น ลายคำล้ามนานมิได้เป็นงานศิลปกรรมที่ใช้ประดับอาคารทางศาสนาเท่านั้น พบว่ามีใช้ในงานประดับโบราณศิลปวัตถุและสิ่งของเครื่องใช้ในทางศาสนาที่พบภายในวัดต่าง ๆ ในล้ามนาน เช่น ลายคำประดับหีบธรรม ตู้พระธรรม ธรรมมาสน์ เป็นต้น

ลายคำ มีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันได้มีต้นกำเนิดมาจากการเลียนแบบธรรมชาติและในคำสอนของพุทธศาสนาโดยเกิดจากการอ้างอิงรูปแบบจากรูปทรงธรรมชาติที่เห็นตลอดจนจากมนโคคติจากสัตว์หิมพานต์ต่าง ๆ และคติความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นอุดมคติทั้งนั้น จากประวัติข้างต้นนี้ทำให้รู้ถึงที่มาของลายคำว่ามีรากฐานมากจากเรื่องของจริยธรรม คุณงามความดีที่มาจากหลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังนั้นลายคำจึงมีหน้าที่ปรากฏตัวต่อผู้ที่

เข้าภายในพื้นที่ผ่านกระบวนการการรับรู้จากตำแหน่งที่ตนเองยืนสู่การเป็นประสบการณ์ที่มีการตีความสร้างความหมายจนเกิดเป็นความรู้สึกที่ติงาม ทำให้ระลึกถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนา มีวิธีการแบบอื่นที่ต่อเนื่องจากการฉลุแบบ หรือใช้วิธีการที่แตกต่างไป ซึ่งสามารถที่จะจำแนกวิธีการประดับตกแต่ง ลวดลายคำได้ดังนี้ วิธีการที่ 1 การฉลุแบบปิดทองคำเปลว วิธีการที่ 2 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วตัดเส้น วิธีการที่ 3 การฉลุแบบปิดทองคำเปลวแล้วจาร วิธีการที่ 4 การเขียนลายรดน้ำลงรักปิดทอง

ลวดลายที่นำมาประดับตกแต่ง มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ ลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจากช่างหลวงส่วนกลาง ลายในกลุ่มนี้ ได้แก่ ลวดลายที่เป็นลายกนกต่าง ๆ ส่วนลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เด่นชัดบ่งบอกถึงศิลปกรรมล้านนาโดยแท้ คือ เป็นลักษณะลวดลายกึ่งธรรมชาติ กึ่งประดิษฐ์ ซึ่งเป็นวิธีการของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีผสมผสานกับแบบไทยใหญ่หรือพม่า เช่น ลวดลายดอกพุดตาน ดอกกุหลาบ ผสมคละเคล้าตัวภาพสัตว์ แมลง เช่น นก กระรอก ผีเสื้อ และสัตว์น้อยใหญ่ตามพื้นดิน นอกจากนี้ยังมีลวดลายของภาพที่ได้รับอิทธิพลจากจีน เช่น ภาพมังกร และหงส์ เป็นต้น ส่วนภาพทวารบาลมีลักษณะ เป็นภาพทรงเครื่องแบบกษัตริย์พม่าหรือไทยใหญ่ถือ อาวุธ ส่วนลวดลายประดับที่เป็นลายกนกมีลักษณะลวดลายใกล้เคียงกับช่างหลวงทางภาคกลาง

ลายคำล้านนาในอดีตและปัจจุบันมีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด โดยมิลักษณะความสัมพันธ์ ดังนี้ 1. ความสืบทอด ลายคำล้านนาในปัจจุบันมักถูกสืบทอดมาจากลายคำล้านนาในอดีตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีการเรียกร้องถึงความเชื่อและวัฒนธรรมของคนไทยในอดีต และยังเป็นการสืบทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้ลายคำในสถาปัตยกรรมและศิลปะไทย 2. การปรับปรุงและการพัฒนา ในปัจจุบันมีการปรับปรุงและการพัฒนาลายคำล้านนาให้เข้ากับสภาพการณ์และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการสร้างลายคำใหม่ ซึ่งทำให้ลายคำล้านนาในปัจจุบันมีลักษณะที่ทันสมัยและสามารถปรับใช้กับสภาพการณ์ปัจจุบันได้ 3. การสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม ลายคำล้านนาในอดีตและปัจจุบันมักสะท้อนสถานะและวัฒนธรรมของสังคมในแต่ละยุค และยังเป็นการสื่อสารของความเชื่อ ความหมาย และความเชื่อมโยงกันระหว่างคนในสังคมไทย 4. การใช้ในศิลปะและการออกแบบ ลายคำล้านนาในอดีตและปัจจุบันมักถูกนำมาใช้ในศิลปะและออกแบบต่าง ๆ เช่น การใช้ในการสร้างสถาปัตยกรรม การประดับตกแต่ง หรือการใช้ในงานศิลปะสื่อสาร

2. การออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์

เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา จากการศึกษาวิจัยพบว่า งานศิลปกรรมลายคำล้านนาเกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาแบบโบราณสามารถนำโลหะที่มีความแข็งตัวแต่มีเนื้อละเอียดผ่านกรรมวิธีการรีดและตีทุบให้เป็นแผ่นบางเรียบ มีคุณสมบัติบางเบาได้ คนในวัฒนธรรมล้านนา มักเรียกชนิดธาตุโลหะทองคำ (Gold) ว่า “คำ” ส่วนทองเหลือง (Brass) เรียกว่า “ทอง” ไม่เรียกว่า “คำเหลือง” การเรียกชื่อจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทองคำเป็นที่นิยมทั้งในอดีตและปัจจุบันธาตุโลหะชนิดนี้มีมูลค่าสูงและคุณสมบัติที่มีความพิเศษมีสีเหลืองทองมันวาวเนื้ออ่อนนุ่มสามารถยืดและตีเป็นแผ่นได้ทองคำที่นำมาตีเป็นแผ่นบาง ๆ เรียกว่า “ทองคำเปลว” มีคุณสมบัติที่บางเบาสามารถนำไปใช้ได้หลายพื้นที่และหลากหลายรูปทรง นิยมนำไปใช้ในงานประณีตศิลป์ต่าง ๆ เช่น ปิดทองเป็นลวดลายประดับโครงสร้างภายในงานสถาปัตยกรรม ปิดทองพระพุทธรูป ปิดทององค์พระธาตุเจดีย์ ปิดทองประดับงานแกะสลักเครื่องไม้ต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น

ดังนั้นในการวิจัยนี้เป็นการออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ แบบร่วมสมัยให้มีมิติการมองที่สดใสขึ้น ทีมวิจัยได้มีการออกแบบและทำการสร้างสรรค์โดยเทคนิคฉลุลาย เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนาบนพื้นผนังศาสนสถาน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปกรรมล้านนาบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาจิตรกรรมฝาผนัง และรายวิชาการจัดการมรดกสถาปัตยกรรมและชุมชน อีกประการหนึ่งเพื่อให้พระนิสิต และนิสิตคฤหัสถ์ได้ลงมือปฏิบัติจริงให้คุ้นชินกับผลงานสร้างสรรค์ รวมไปถึงการออกแบบและสร้างสรรค์ เชิงรูปธรรม โดยการแกะแบบลายคำดั้งเดิมจากจิตรกรรมฝาผนังหรือจิตรกรรมลายคำจากเสาพระวิหาร อุโบสถ แล้วนำมาปรับประยุกต์ให้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยรูปแบบใหม่ ที่บูรณาการกับการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยได้เป็นผู้บรรยายหลังจากสร้างสรรค์ผลงานเสร็จสิ้น ก็นำผลงานที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ (ต้นแบบผลิตภัณฑ์) ไปจัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การสร้างสรรค์งานลายคำล้านนาร่วมสมัยที่มีประโยชน์ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศไทยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน และบูรณาการกับการเรียนการสอน ที่ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดไปยังนวัตกรด้านศิลปกรรมรุ่นใหม่ได้ทำการสร้างสรรค์เพื่อการต่อยอดไปในอนาคต

ภาพที่ 1 ลายคำเทคนิคลายคำน้ำรด การเขียนลายคำน้ำรด

จากกระบวนการข้างบนที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นการสร้างสรรค์แบบโบราณ หรือแบบเก่านั่นเอง แต่ในงานวิจัยนี้จะเป็นการออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ในสมัยปัจจุบัน หรือร่วมสมัยให้มีมิติการมองที่สดใสนั่น

ที่มวิจัยได้มีการออกแบบและทำการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์โดยเทคนิคฉลุลายบนพื้นผนังศาสนสถานในบางส่วน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปกรรมล้านนาบูรณาการกับการเรียนการสอน

ภาพที่ 2 การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ล้านนา หลังจากนั้น ทีมวิจัยได้สร้างสรรค์การออกแบบและสร้างสรรค์ศิลปะลายคำล้าน

นาประยุกต์ เชิงรูปธรรม โดยการทำภาพร่างสเก็ตต้นแบบ และแกะแบบลายคำดั้งเดิมจาก จิตรกรรมฝาผนังหรือจิตรกรรมลายคำจากเสาศระวิหาร อุโบสถ แล้วนำมาปรับประยุกต์ ให้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานวิจัยรูปแบบใหม่ ที่บูรณาการกับรายวิชาการ จัดการมรดกสถาปัตยกรรมและชุมชนที่ผู้วิจัยได้เป็นผู้บรรยาย เป็นต้นแบบที่สร้างสรรค์ มาจากลายคำบนฝาผนังและเสาศาตามศาสนสถาน นำลายคำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับงาน สถาปัตยกรรมแบบใหม่ ดังภาพ

ลายคำเชิงเสาวิหาร

การผูกลายแบบตะวันตก

ลวดลายที่ใช้ในการสร้างสรรค์

ภาพที่ 3 ลวดลายคำ

ภาพที่ 4 การสร้างสรรค์ศิลปะลายคำล้านนาประยุกต์เชิงรูปธรรม
(โคมไฟประดับลายคำประยุกต์ล้านนา)

3. การถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ ล้านนาเพื่อส่งเสริมเป็นเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในล้านนา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนากับ วิวัฒนาการเทคนิคลายคำล้านนาในปัจจุบัน เป็นกระบวนการและเทคนิคการสร้างสรรค งานลายคำล้านนาร่วมสมัย ศิลปินร่วมสมัยมักทำงานที่ได้รับอิทธิพลกว้างขวางจากความเป็นโลกาภิวัตน์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาอย่างก้าวไกลในด้าน เทคโนโลยี งานศิลปะร่วมสมัยเป็นการรวมตัวกันอยากหลากหลายของทั้งวัสดุ วิธีการ แนวความคิด และการท้าทายต่อขอบเขตของงานศิลปะรูปแบบเดิม ๆ ด้วยความที่ศิลปะร่วมสมัยนั้นมีความหลากหลายเป็นอันมาก นักวิจัยจึงจำแนกศิลปะร่วมสมัยได้โดยดูจากความยืดหยุ่นของรูปแบบ โครงสร้างหลักการ แนวความคิด และการแบ่งออกเป็นงานศิลปะต่าง ๆ ศิลปะร่วมสมัยเป็นส่วนหนึ่งของบทสนทนาทางวัฒนธรรมที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทของขั้วที่กว้างขึ้นของสิ่งที่เรียกว่าการประยุกต์ ประกอบด้วยกิจกรรมที่จะสร้างสรรค์พัฒนาต่อยอดได้ในอนาคตแบบเป็นรูปธรรม สามารถจับต้องได้ ใช้งานได้จริง นำไปสานต่อองค์ความรู้ได้ในอนาคต ข้อเสนอแนะเทคนิควิธีการสร้างสรรค์เพื่อต่อยอดจากองค์ความรู้ที่เป็นแนวทางในการประเมินตนเอง และคัดสรรเทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อออกแบบสร้างสรรค์ลายคำล้านนาแบบร่วมสมัย มีกิจกรรมดังนี้

1. กิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การส่งเสริมการศึกษาการพัฒนาคุณภาพศิลปะ ล้านนา ในการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาแบบร่วมสมัย ในการพัฒนากำลังคนให้ตรงตามผลผลิตของกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.)

2. กิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนต่อการเกิดองค์ความรู้ศิลปกรรมในล้านนาสู่การสร้างสรรค์ใหม่ ผ่านสื่อต่าง ๆ อาทิ ยูทูบ (YOUTUBE) เป็นต้น

3. กิจกรรมการดำเนินถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือถอดบทเรียนจากการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการในงานมหกรรมชาติพันธุ์ลำพูน “สานศิลป์ถิ่นชาติพันธุ์ สีสันวัฒนธรรมสร้างสรรค์ มหัจจรรย์นครลำพูน” อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

4. กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการศิลปะ เพื่อสร้างกำลังคนด้านวิชาการงานศิลป์ “การเรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนา เพื่อส่งเสริมเป็นเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในล้านนา” ณ หอศิลป์สลาเลื่อง ตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

5. กิจกรรมการเผยแพร่ผลงานที่ได้จากงานวิจัยสู่สาธารณชนในด้านการวิจัยและสร้างสรรค์ เพื่อเผยแพร่กิจกรรมที่สร้างการพัฒนาทักษะกำลังคน ทางสื่อออนไลน์

ภาพที่ 5 กิจกรรมที่สร้างการพัฒนาทักษะกำลังคน

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ประวัติความเป็นมาอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา ลายคำล้านนานั้นได้มีวิวัฒนาการและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยนับเริ่มต้นได้ตั้งแต่ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 24 คำว่า “ลายคำ” ในความหมายของศิลปกรรมล้านนา คือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งอาคารสถานที่ด้วยทองคำเปลว มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดงหรือดำ “ลายคำ” งานศิลปกรรมลายคำเหล่านี้จะประดับอยู่ในพื้นที่สำคัญต่าง ๆ ของวิหาร ในเบื้องต้นการศึกษาและค้นพบลายคำเกิดจากการการทำงานของโครงการศึกษาค้นคว้าวิจัย ลายรดน้ำของกรมศิลปากร ซึ่งมอบหมายให้วิทยาลัยช่างศิลป์เป็นผู้ดำเนินงาน พบว่า ลายรดน้ำ (Lai Rod Nam) เป็นลวดลาย หรือภาพรวมไปถึงภาพประกอบลวดลายต่าง ๆ ที่ปิดด้วยทองคำเปลวบนพื้นรัก โดยขั้นตอนการทำสุดท้ายคือการเอาน้ำรด ให้ปรากฏเป็นลวดลาย จึงกล่าวได้ว่า “ลายรดน้ำ” คือ ลายทองที่ล้างด้วยน้ำงานเขียนลายรดน้ำส่วนใหญ่จะเขียนประดับตามสถานที่ต่างๆ เช่น ประตู หน้าต่าง ฝาผนัง รวมถึงเครื่องไม้ใช้สอยต่าง ๆ ด้วย สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จากหลักฐานในจดหมายเหตุกรุงสยามและกรุงจีน ลายรดน้ำและลายคำจึงมีความคล้ายคลึงกันมาก แต่แตกต่างกันที่วิธีการทำและลวดลายที่บ่งบอกถึงศิลปะของแต่ละวัฒนธรรมนั่นเอง สอดคล้องกับแนวคิดของ สุรพล ดำริห์กุล (2543) กล่าวว่า “ลายคำล้านนา” เป็นแบบแผน

ของงานประดับลวดลายภาพต้นศรีมหาโพธิภายในอาคารทางศาสนาเหล่านั้น มีหลักฐานเก่าสุดปรากฏอยู่ที่วิหารน้ำแต้ม ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ลักษณะเป็นงานลายคำประดับผนังปูนทาสีวิหารเป็นภาพต้นศรีมหาโพธิ จำนวน 3 ต้น มีกิ่งก้านสาขาอย่างงดงาม ตอนบนเบื้องซ้ายจะมีพระจันทร์(เทพบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เป็นผู้ให้แสงสว่างแก่โลกในเวลากลางคืน มีเส้นทางโคจรเป็นทักษิณาวรรตรอบเขาพระสุเมรุ) และเบื้องขวาเป็นภาพพระอาทิตย์ (เทพบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช เป็นผู้ให้แสงสว่างแก่โลกในเวลากลางวัน โดยโคจรเป็นทักษิณาวรรตรอบเขาพระสุเมรุ) อันเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล สอดแทรกด้วยภาพนก หรือหงส์บิน และมีเทวดากระทำอัญชลีพร้อมช่อดอกไม้ประกอบอยู่ทั้งสองข้าง จิตรกรรมลายคำ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของงานลงรักปิดทอง ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะล้านนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสนั่น รัตนะ กล่าวว่า ลายคำ ในความหมายของศิลปกรรมล้านนา คือ ลวดลายที่ประดับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ อาคารสถานที่ด้วยทองคำเปลว มีลวดลายสีทองบนพื้นสีแดงหรือดำ หากดูแต่ผิวเผินแล้วจะเห็นเป็นเพียงลวดลาย 2 มิติ ที่ใช้วิธีการประดับลวดลายโดยการฉลุแบบแล้วปิดทองคำเปลว ซึ่งเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป แต่แท้จริงแล้วการประดับตกแต่งลายคำของล้านนานั้น มีวิธีการแบบอื่นที่ต่อเนื่องจากการฉลุแบบ หรือใช้วิธีการที่แตกต่างไป (สนั่น รัตนะ, 2546) และสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิธร ขำฤทธิ กล่าวว่า ความสัมพันธ์เชิงปรากฏการณ์วิทยาระหว่างลายคำและพื้นที่ในวิหารล้านนา จากการเก็บข้อมูลพบว่า เมื่อประชากรตัวอย่างเข้าไปภายในวิหารที่มีลายคำจะทำหน้าที่ปรากฏตัว ผ่านการมองเห็น และการรับรู้ร่วมกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ เช่น โครงสร้างช่องเปิด ชนิดและทิศทางของแสง และแม้กระทั่งลายของตัวลายคำเอง ส่งผลให้เกิดการตีความและให้ความหมายที่มีการย้อนกลับดึงเอาประสบการณ์เดิมมาตีความและให้ความหมายใหม่เป็นความรู้สึกเคารพและศรัทธา จนสามารถกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ นอกจากหน้าที่และบทบาทของลายคำในเชิงปรากฏการณ์ งานวิจัยยังทำการรวบรวมปัญหาที่เกิดขึ้นกับลายคำในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ในวิหาร และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและปรับปรุงต่อไป (ศศิธร ขำฤทธิ, 2552: 61-69)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา เป็นการสร้างสรรค์ลายคำประยุกต์ในงานศิลปะล้านนา เนื่องด้วยว่างานศิลปกรรมลายคำล้านนาเกิดขึ้นได้ก็เนื่องจากวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาแบบโบราณ ใน

ปัจจุบันงานลายคำได้มีวิวัฒนาการและการพัฒนาต่อยอดมากยิ่งขึ้น อันได้รับอิทธิพลแรงบันดาลใจและเทคนิควิธีการจากงานศิลปกรรมลายคำล้านนาในอดีต โดยมีชื่อเรียกเทคนิคนี้ว่า “ลายคำ น้ำแต้ม” ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่จากการทดลอง แก้ปัญหา และปฏิบัติงานสร้างสรรค์ด้วยการใช้ยางมะเดื่อนอก ในอดีตนิยมใช้ยางมะเดื่อจากต้นมะเดื่ออุทุมพร เพราะเป็นยางไม้ที่ให้ความเหนียวและติดทนนาน ปัจจุบันยางมะเดื่อจากต้นมีข้อจำกัดเนื่องจากเป็นวัตถุดิบที่หายากการเก็บรักษาได้ไม่นาน จึงมีผู้คิดค้นยางมะเดื่อวิทยาศาสตร์ที่เรียกกันว่า “ยางมะเดื่อนอก” ที่สามารถใช้เขียนด้วยพู่กัน ตัดเส้น ถมพื้น แล้วปิดด้วยทองคำเปลวได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น ช่วงเวลาต่อมาได้มีการพัฒนานวัตกรรมทางเคมีเกี่ยวกับสีที่ใช้สำหรับงานศิลปะโดยเฉพาะ และมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เกิดสีที่มีคุณภาพสูงและให้ความคล้ายคลึงกับสีทองคำเปลว เรียกว่า (acrylic) ชนิดของสีดังกล่าวนี้มีคุณสมบัติที่ตอบโจทย์และเหมาะแก่การนำไปใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ ลักษณะที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งคือแห้งเร็ว มีความคงทนต่อดินฟ้าอากาศสามารถทาทับหลาย ๆ ชั้นได้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนวัสดุในการสร้างสรรค์งานลายคำล้านนาในยุคปัจจุบัน ส่วนวัสดุที่นำมาสร้างแม่พิมพ์นั้นในยุคปัจจุบันก็มีการปรับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นเช่นกัน จากของโบราณที่นิยมใช้กระดาษสา หรือหนังสือวัด ที่มีข้อจำกัดด้านขนาดความคงทนและการเก็บรักษา กลายมาเป็นแผ่นพลาสติกใส ที่มีขนาดและความหนาบางที่หลากหลายสามารถสร้างแบบลายให้มีขนาดตามที่ต้องการได้และยังใช้ได้กับพื้นที่ที่หลากหลายอีกด้วย ผลจากการปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้งานลายคำล้านนาเกิดความนิยมมากยิ่งขึ้น ใช้เวลาในการสร้างสรรค์น้อยลงและยังสามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์อีกหลากหลายด้าน สอดคล้องกับหนังสือของลิขิต มาแก้ว กล่าวว่า การสร้างองค์ความรู้ใหม่ต่อยอดจากองค์ความรู้งานช่างสล่าล้านนาหรือช่างฝีมือการทำลายคำ “ลายคำ” คือ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานใช้ทองคำเปลว เพื่อประดับตกแต่งศาสนสถาน, เครื่องสักการะและเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีคุณค่าของล้านนา โดยมีการประมวลองค์ความรู้กระบวนการ ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนเป็นผลงาน “ลายคำ น้ำแต้ม” ที่สมบูรณ์เป็นภาพ “พระราชประวัติพระญามังรายมหาราช ปฐมบรมกษัตริย์แห่งล้านนา ลายคำน้ำแต้มติดตั้ง ณ วัดตันโซค อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่ และกระบวนการเขียนลายคำน้ำแต้มบนผ้าไหมภาพ พระบฏพระประจำวันเกิด อีกทั้งหนังสือเล่มนี้รวบรวมที่มาของลายคำในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เพื่อการศึกษาในภูมิภาคเชิงช่างด้วยกระบวนการวิธีที่นำมาประยุกต์ให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน ลายคำล้านนานั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญอีกแบบหนึ่ง

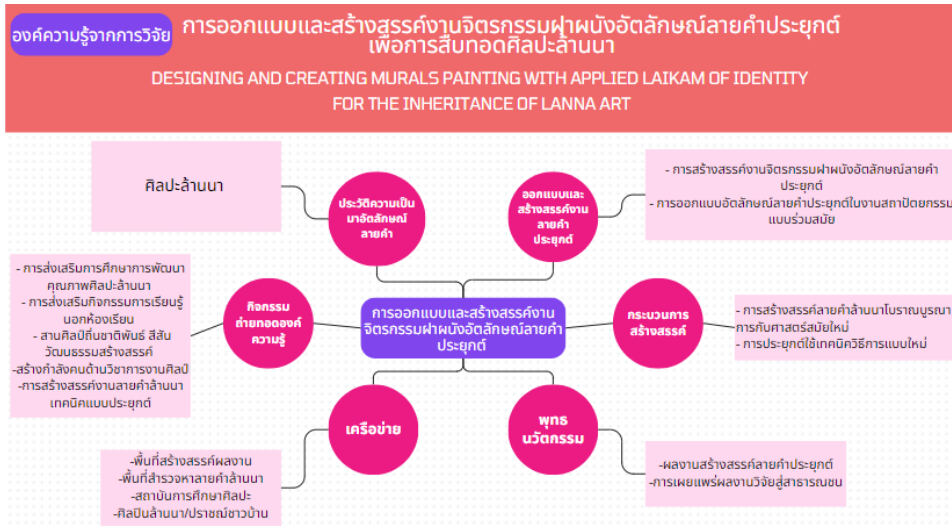
ที่สามารถบ่งบอกถึงคติความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาของคนล้านนาผ่านกรรมวิธีการสร้างสรรค์ศิลปะ ในงานช่างตลอดจนการแสดงออกความรู้สึกนึกคิดและการสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม อีกทั้งความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีจากบริบทของสังคมล้านนาในแต่ละยุคสมัย (ลิปิกร มาแก้ว, 2558: 1-2) และสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของชมรมอักษัตว์เมือง กล่าวว่า วิหารลายคำ ซึ่งเป็นวิหารที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ภายในประดิษฐาน “พระพุทธรูปศิลา” วิหารแห่งนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นวิหารสถาปัตยกรรมล้านนาบริสุทธิ์ ที่มีรูปแบบความเป็นพื้นเมืองอันงดงามสมบูรณ์แบบมากที่สุดแห่งหนึ่ง วิหารลายคำมีขนาดเล็ก หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีบันไดนาค และสิงห์มอมปูนปั้น 2 ตัว หลังคามุงกระเบื้องดินเผา หน้าบันและเสาธงรักสีแดง (ชมรมอักษัตว์เมือง, 2560: 3-4)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงคที่ 3 พบว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนาเพื่อส่งเสริมเป็นแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในล้านนา เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนากับวิวัฒนาการเทคนิคลายคำล้านนาในปัจจุบัน เป็นกระบวนการและเทคนิคการสร้างสรรค์งานลายคำล้านนาร่วมสมัย ที่ศิลปินร่วมสมัยมักทำงานที่ได้รับอิทธิพลกว้างขวางจากความเป็นโลกาภิวัตน์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาอย่างก้าวไกลในด้าน โดยเฉพาะด้านศิลปะ การเจริญเติบโตของเทคโนโลยีในภาคอุตสาหกรรมที่มีการผลิตเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ สี และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ศิลปะอีกมากมาย ทำให้ศิลปินในยุคปัจจุบันสามารถเลือกสรรเครื่องมือเหล่านั้นมาสร้างสรรค์ผลงานได้ตามต้องการ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูศรีปัญญาวิกรม ศึกษาสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย กล่าวว่า การนำสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในสังคมอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รวมไปถึงงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรม ในส่วนของงานศิลปกรรมนับตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมากระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์พบว่า มักถูกนำมาเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด โดยมักสื่อถึงเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา นับตั้งแต่พุทธประวัติ ชาดก ไตรภูมิ จักรวาลวิทยาพระพุทธศาสนา และคตินิยมต่าง ๆ ที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา (พระครูศรีปัญญาวิกรม, 2558: 75-80) และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาคชินท์ อินทร์มนตรี กล่าวถึงในเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารหลวงวัดสุทัศน์เทพวรารามมีคุณค่าทางเรื่องราวและหลักธรรมเกี่ยวกับไตรสิกขา ส่งเสริมความ

เชื่อทางด้านศาสนา ชักจูงในเรื่องเว้นชั่ว ทำดี ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มุ่งให้ ความสำคัญกับความงามด้านจิตใจและปัญญา เพื่อพัฒนาและยกระดับจิตสำนึกของผู้รับรู้ ให้เป็นอิสระจากความทุกข์ และจงใจให้ดำเนินไปสู่วิถีทางที่สงบสุข ส่วนเรื่องสุนทรียศาสตร์ นั้น จิตรกรรม คือ การสร้างสรรค์กิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการขีดเขียนเส้นหรือระบาย สีลงบนแผ่นผ้า กระดาษ ฝาผนัง เป็นต้น โดยอาศัยเทคนิคทางการวาดภาพและมีมือความ ชำนาญของจิตรกร ทำให้เกิดเป็นรูปภาพตามจินตนาการของจิตรกร และผู้ชมคล้อยตาม การนั้นด้วย มีคุณค่าและสัมผัสคุณธรรม ความดีงามได้พร้อมกับให้พุทธธรรมปัญญาด้วย (พระมหาคชินท์ อินทร์มนตรี, 2552: 125-128)

องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากผลการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัยเรื่อง “ การออกแบบและสร้างสรรค์งาน จิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ เพื่อการสืบทอดศิลปล้านนา ” สามารถสรุปเป็น องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาแบบเชิงรูปธรรม และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ดังนี้

ภาพที่ 6 องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

การออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา เป็นกระบวนการสร้างสรรค์งานลายคำประยุกต์ล้านนา กับวิวัฒนาการเทคนิคในปัจจุบันที่ทำได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น ศิลปินร่วมสมัยมักทำงานที่ได้รับอิทธิพลกว้างขวางจากความเป็นโลกาภิวัตน์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาอย่างก้าวไกลในด้านเทคโนโลยี งานศิลปะร่วมสมัยเป็นการรวมตัวกันอยากหลากหลายของทั้งวัสดุ วิธีการ แนวความคิด และการท้าทายต่อขอบเขตของงานศิลปะรูปแบบเดิม ๆ ศิลปะร่วมสมัยนั้นมีความหลากหลายเป็นอันมาก นักวิจัยจึงจำแนกศิลปะร่วมสมัยได้โดยดูจากความยืดหยุ่นของรูปแบบแล้วจึงนำมาสร้างสรรค์ในงานวิจัยนี้ ประการที่สอง คือนำรูปแบบของการจัดกิจกรรมวิจัยไปสร้างนวัตกรรมด้านศิลปกรรม (Innovative artist) ในสังคมยุคใหม่ เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา

ข้อเสนอแนะ

- 1) มีการแนะนำให้ใช้ผลงานวิจัยนี้ไปสร้างนักวิจัยรุ่นใหม่ที่ได้ไปเรียนรู้จากการทำงานจริงในด้านการปฏิบัติงานของทีมงาน และร่วมมือกันในการให้ความรู้ที่เป็นการสร้างวิชาการศิลปะ
- 2) ส่งเสริมการออกแบบและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังอัตลักษณ์ลายคำประยุกต์ เพื่อการสืบทอดศิลปะล้านนา ในเรื่องราวหลากหลายเทคนิค อาทิ การสร้างพื้นเพรมด้วยสีน้ำมันลอยน้ำ การสร้างพื้นหลังบนกระดาษอัดมันด้วยเทคนิคหมึกจีน สีอะคริลิก และการเขียนสีอะคริลิก เป็นต้น
- 3) มีการศึกษาเรื่องเทคนิคใหม่ที่น่าไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานที่ปรากฏบนพุทธศิลป์อื่น ๆ ให้เป็นข้อสรุปเชิงวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่าง ๆ
- 4) ส่งเสริมให้มีการขยายพื้นที่ในการศึกษาออกไปครอบคลุมทั้งภาคเหนือตอนบนและภาคอื่นๆ ในเชิงเปรียบเทียบ น่าจะทำให้เห็นถึงพัฒนาการของงานจิตรกรรมลายคำล้านนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- ชมรมฮักตัวเมือง. (2560). ล้านนาคำเมือง : วิหารลายคำ. **มติชนสุดสัปดาห์**. 37(1928), 3-4.
- พระครูศรีปัญญาวิกรม. (2558). การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย. **ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาคชินทร์ อินทร์มนตรี. (2552). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพุทธสุนทรียศาสตร์บนจิตรกรรมฝาผนังในวัดสุทัศนเทพวราราม. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลิปิกร มาแก้ว. (2558). **ลายคำ น้ำแต้ม**. กรุงเทพมหานคร : โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา.
- ศศิธร ขำฤทธิ์. (2552). **ความสัมพันธ์เชิงปรากฏการณ์วิทยาระหว่างลายคำและพื้นที่ในวิหารล้านนา**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สนั่น รัตนะ. (2546). ลายคำล้านนา. วิทยาลัยช่างศิลป์, สืบค้นเมื่อ 3 ตุลาคม 2566, จาก <http://cfa.bpi.ac.th/sub5-2.html>
- สุรพล ดำริห์กุล. (2543). **งานศิลปกรรมลายคำประดับอาคารทางศาสนาล้านนาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2544). **ลายคำล้านนา**. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ.